

Janez Dolenc

Delež Gregorja Kreka v prizadevanju za zbiranje in objavo slovenskih ljudskih pesmi

Gregor Krek je že v dijaških letih začel zbirati ljudska izročila in v člankih za to delo navduševati tudi druge. Kot profesor slavistike na graški univerzi je začel sistematično proučevati ljudska izročila vseh slovanskih narodov, predvsem z namenom, da bi iz njih izluščil slovansko mitologijo. Ko je Slovenska matica sklenila izdati slovensko ljudsko poezijo, so ga izbrali za urednika izdaje. Resno je delal za to edicijo več let (1870–1874), a zaradi nesoglasij z odborom Matice in preobremenjenosti z drugim delom je odstopil kot urednik.

As early as in his high school years, Gregor Krek started collecting folk heritage and arousing with his articles interest in this work. As a professor of Slavic studies at the University of Graz, he started systematically researching the folk heritage of all Slavic nations, mostly with the intention of extracting from them Slavic mythology. When the Slovene Matica decided to publish an anthology of Slovene folk poetry, he was chosen as editor. He spent several years (from 1870 to 1874) seriously working on this edition. However, misunderstandings with the Matica committee and overwork led him to resign as editor.

Zbiranje ljudskih pesmi se je začelo na Slovenskem v času razsvetljenstva ob koncu 18. stoletja (Linhart, Vodnik, Zois, Kopitar, Jarnik); posebno je bila cenjena poskočna štirivrstičnica. V obdobju romantike se pojavi še več novih zbiralcev, zlasti sodelavcev Čbelice, med njimi tudi Prešeren. V Ljubljano internirani Poljak Emil Korytko organizira objavo prve zbirke slovenskih ljudskih pesmi **Slovenske pesmi kranjskega naroda**, ki so izšle v petih zvezkih 1839–1844. Leta 1839 tudi Stanko Vraz izda v Zagrebu **Narodne pesmi ilirske** iz obsežnega gradiva, ki ga je zbral delno sam in prepotoval velik del Slovenije, delno pa njegovih 21 sodelavcev. Obema je zgodnja smrt preprečila nadaljnje zbirke, a zbiranje je teklo naprej. Anastasius Grün je celo prevedel izbor naših ljudskih pesmi v nemški jezik **Volkslieder aus Krain** 1850. Z začetkom ustavnega življenja in narodne prebuje se je zbiranje in objavljanje celo okrepiło. Tako Kmetijske in rokodelske novice kakor Slovenska bčela in Slovenski glasnik so objavljali precej ljudske poezije mnogih zbiralcev. Med njimi v Slov. glasniku 1859 objavi ljudsko romanco

Rožmanova Alenčica¹ sedmošolec ljubljanske gimnazije Gregor Krek, rojen 8. marca 1840 v hribovski vasi Četena Ravan v Poljanski dolini na Gorenjskem.

Krek je sicer že kot šestošolec 17. marca 1858 objavil v Novicah romansirano ljudsko povedko iz domačega kraja **Divji mož**. Še istega leta je v začetku počitnic v Novicah objavil članek **O naši književnosti**², ki bi glede na vsebino moral imeti naslov O naši tradicionalni književnosti, saj piše le o nabiranju in pomenu ljudskih ustnih izročil:

«... Bi bilo želeti, in skoro je dolžnost, da mladenči, ki imajo rodoljubno srce, obhodijo kraje svoje domovine in med ljudstvom marljivo nabirajo národne stvari: povesti in pesmi. - Komur je znano, kakšne vrednosti so, bi gotovo ne držal rok križem. Pesmi narodne kot tudi povesti so zrcalo narodnosti; one nam živo pred oči stavijo življenje naših pradedov, ki so nam ravno v njih zapustili spomenike zgodovinske in basnoslovne.»³

Ostro zavrača ozkosrčno gledanje na ljudsko poezijo: «Pri tej priliki moram zavrniti mnenje nekaterih, ki trdijo, da se mora izkoreniniti in pokončati vse, kar ni zgolj v pobožnem duhu zapetega. Tega pa nihče ne bo terjal, katerega obzor po svetu je kaj širji, kakor le iz izbe kake kmečke samice, v kateri je večji del svojega življenja preživel.»

Táko gledanje je lahko čez dva tedna prebral v verskem listu Zgodnja Danica, ki ga je urejal sorojak Luka Jeran, Barbarčev gospod iz Javor. Urednikova notica **Pesemska kuga**⁴ takole svári: «Kako nevarne de so nesramne in sploh počutnost zbudujoče pesmi, kaže zlasti tudi to, ker pesem ko med ljudstvo pride, se tako težko pozabi. Včasi se valja umazanka cele stoletja v kakim kraju, potem jo pobere še kak nepremišljenež, jo zopet na svitlo da in še bolj razširi. Kakor iskra, ki je že dolgo pod pepelom tlela, potem ko je bila že poprej velik ogenj napravila, naenkrat spet dobi sapo in vnovič začne še hujši požigati; tako delajo tudi mnoge pohujšljive tako imenovane **narodne pesmi, pravljice** itd., ki so strup tistim, ki jih poslušajo in meč v srce nedolžnosti. In če so take reči bolj tenko spredene, bolj globoko srce ranijo, kakor nabrušeni meč hujši reže. Torej so tenke počutnice velikrat nevarniši kot debele kvante, kakoršne tudi zamašene ušesa žalijo. Kakor en sam škripač celo hišo ljudi ošemi, tako utegne marsikdo z debelimi bukvami spodtikljivih berklarij celimu narodu ušesa šegetati in ob enim pod klobukom »narodnosti« njegov pravi blagor podkopovati. Svetujemo torej pobiravcam in razširjavcam narodnih reči, de naj se varujejo zaljubljenih sanjarij, ako nočejo biti mesarji ter rabeljni nedolžnosti in si težkiga zadolženja na svojo vest nakopati.»

V isti številki Danice je Jeran objavil še kratek dramatski prizor **Košček peklenške komedije**⁵, v katerem v peklú nastopijo pogubljeni »medeninar«, prodajalec medenih srčkov z zaljubljenimi verzi, pesnik teh verzov in peklenšček. Pesnik toži:

Gerdun ti gerdi! z dnaram s' me sleparil,
De sim nesramne pesmice pisaril
Za serčke, medenino v prodaj tvoj;
Preklet sim zdaj in ti z meno!

Toda tudi Jeran je kot dijak zbiral ljudske pesmi in jih kot navdušen Ilirec pošiljal Vrazu. V tem času pa je postal ozkosrčnež in je zavračal tudi Prešernove ljubezenske pesmi. Njegova mati Uršula Tavčar je bila tudi doma iz Četene Ravni (Ožbetova) kakor je bila Krekova mati Marijana Debelak iz sosedne hiše (Nackova), sinova pa tako nasprotnih nazorov!

¹ Slovenski glasnik III, 1859, str. 4–5.

² Novice 4. avg. 1858, str. 243–4.

³ Krek mitologijo sprva sloveni kot basnoslovje in šele pozneje kot bajeslovje.

⁴ Zgodnja Danica 19. avg. 1858, str. 136.

⁵ Zgodnja Danica 19. avg. 1858, str. 135.

Gregor Krek se je bil ravno v teh počitnicah odločil, da ne bo šel v bogoslovje. Vsega je prevzelo mladoslovensko navdušenje za slovenstvo in slovanstvo. Izstopil je iz Alojzijevišča in si našel sobico v stanovanju družine Kunstelj na Poljanski cesti. Zaradi tega izstopa si ni mogel obetati od domačih, zlasti še od mačehe (tri leta star je izgubil

Gregor Krek (1840–1905)

mater) nikakršne podpore. Leto prej pa je umrla njegova neomožena teta Mica, ki ga je denarno podpirala. Da si je s skromnimi honorarji olajšal položaj, je kar veliko objavljaj v Bleiweisovih Novicah (v sedmem razredu 10 člankov, prevodov in pesmi) in v Janežičevem Slovenskem glasniku.⁶

Jeranovo pisanje je Kreka tako zbudilo, da je čez štiri tedne v Novicah objavil obsežnejši članek **Cena pesem narodnih**⁷. V njem piše o visokem vrednotenju ljudske, posebno še ljubezenske poezije pri drugih evropskih narodih. Pri nas pa »imamo sicer Koritkovo zbirko, ali koliko je preganjani Poljak z vso svojo posnemanja vredno marljivostjo zadostil, je vsem dobro znano. Največja zasluga v tej reči gré zopet našim za napredek vseh domačih reči jako zaslužnim Novicam, ki so nam donesle že toliko in nam še vedno donašajo **prelepih národnih** od raznih slovenskih za dom in národ unetih pisateljev.

⁶ J. Dolenc: Mlada leta slavista Gregorja Kreka. Loški razgledi 40, 1993, str. 143–56.

⁷ Novice 15. sept. 1858, str. 293–4.

Dosti jih je še med ljudstvom, česar sem se sam prepričal, ker dano mi je bilo zapisati jih nekoliko še nikjer tiskanih, ktere bom kmalu priobčil. - Menim, da jih ne bo mogel nobeden »spotikljive berklarije« (Jeranov izraz! Op. J. D.) imenovati, ker ta čast gré z nekterimi drugimi večidel le onim čveteroverstnim, zarobljenim poskočnicam, ktere sem že izuzel in jih vnovič izjemljem iz **pravih** narodnih, da se mi, če se vprihodnje še kaj o tem predmetu oglašim, te spačenosti vprek ne stavijo.»

Kot že rečeno, je iz lastnih zapisov »narodnega blaga« objavil le povedko Divji mož in pesem Rožmanova Alenčica. O usodi ostalih zapisov doslej še ni najti sledu. V njegovi poeziji je marsikje vpliv ljudskih izročil, npr. v pesmi **Vraže** iz leta 1860 in v obsežni epski pesnitvi **Na sveti večer o polnoči** 1863. Sicer pa se je po letu 1860 kot študent graške univerze poglobljaj v slovansko tradicionalno slovstvo in po vzoru Jakoba Grimma za germansko začel iskati v njem vir za slovansko mitologijo in slovanski Olimp. Leta 1864 je promoviral in potem poučeval na graški realci. Po smrti predavatelja slovenskega jezika Kolomana Kvasa je postal privatni docent za slovansko filologijo na graški univerzi. V poletnem semestru 1867 je začel predavati staro cerkveno slovščino, v poletnem semestru 1868 pa je že napovedal predavanje *Wichtigkeit der traditionellen Literatur der slavischen Völker als Quelle der slavischen und vergleichenden Mythologie* po 1 uro tedensko.⁸ V poletnem semestru 1869 pa je bil oproščen predavanj, da je lahko napisal knjigo na omenjeno temo, ki je izšla na Dunaju in ki mu je utrla pot do naziva izredni profesor.⁹

A ozrimo se malo nazaj na pomembni dogodek, ko je bila v Ljubljani na občnem zboru 11. maja 1865 ustanovljena Slovenska matica kot osrednji slovenski kulturni in znanstveni zavod. Že v pripravah na ustanovitev je prejela zapuščino Matije Ravnikarja Poženčana, med drugim tudi zbirko njegovih ljudskih pesmi. Prvi, ki je Matici svetoval izdajo najlepših ljudskih pesmi in povedk, je bil celovški profesor Anton Janežič leta 1867, a predlog ni bil sprejet¹⁰. Bolj energično je vzel v roke to stvar štajerski rojak Ferdo Kočevar, ki je v mariborskem Slovenskem gospodarju 1868 poročal o Vrazovi slovenski zapuščini pri Matici ilirski v Zagrebu, v kateri je tri četrtine »narodnega blaga«. Del zapuščine je odnesel s seboj in jo po malem objavljaj, Slovenski matici pa je poslal predlog, naj vzpodbudi slovenske rodoljube na nabiranje slovstvenega narodnega blaga in toponimov.

Na seji odbora Matice 15. okt. 1868 so prebrali sporočilo Matice ilirske, da je pripravljena izročiti Vrazovo slovensko zapuščino. Na Šolarjevo pobudo, naj Matica dve leti sprejema nabirke narodnega blaga, je dodal še Bleiweis predlog, naj se v Novicah objavi poziv za nabiranje. Oboje je bilo sprejeto in poziv je izšel 4. nov. 1868. Na seji 11. marca 1869 je Šolar že poročal o prvih pošiljateljih gradiva, pred koncem leta je prispela tudi Vrazova zapuščina iz Zagreba.

Na odborovi seji 1. avg. 1870 je odbornik dr. Gregor Krek vnovič opozoril na zbiranje in objavo narodnega blaga. Ker je veljal za avtoriteto zaradi svojih znanstvenih objav v zvezi s tradicionalnim slovstvom, ga je odbor naprosil, naj prevzame Vrazovo zapuščino, jzo natanko pregleda in na prihodnji odborovi seji o njej poroča. Obenem so podaljšali rok za zbiranje narodnega blaga do meseca maja 1871.¹¹

Zahtevano poročilo je podal dr. Krek šele čez dobro leto dni na odborovi seji 31. avg. 1871:¹² »Prejel (sem) po gosp. tajniku našega društva v vsem 21 zvezkov in zvezčičev

⁸ E. Prunč in L. Karničar: *Materialien zur Geschichte der Slawistik in der Steiermark*. Graz 1987.

⁹ Über die Wichtigkeit der slavischen traditionellen Literatur als Quelle der Mythologie. Wien 1869. Druck von Leopold Sommer. Str. 92. Del te razprave je objavil v prevodu v Zori 1872, str.171-174.

¹⁰ Vsa prizadevanja Slovenske matice za objavo SNP in Krekovo vlogo pri tem je opisal dr. Joža Glonar v predgovoru k IV. zvezku (16. snopiču) SNP, 1923, str. 3-13.

¹¹ Letopis Matice slovenske 1870, str. 14.

¹² Letopis Matice slovenske 1871, str. 27-31.

imenovanega narodnega blaga, katero sem... z natančnostjo pregledal... Že na prvi mah, ko sem bil pogledal v ta kaleidoskop našega narodnega, v tej ogromni ostalini ohranjenega pesniškega blaga, sem se preveril, da je našemu literarnemu društvu sveta dolžnost, ga v kritični izdaji prej ko prej spraviti na svetlo... Pomagalcev je imel St. Vraz nad 20, katerih vseh mi ni treba tu naštevati, ker bode o tej stvari natančnije poročati v tiskanem predgovoru k tej zbirki narodnih pesem... Imenujem pa tu vendar imena kakor Prešeren, Jarnik, Požencan, Drobnič med mrtvimi, Ivan Kukuljevič Sakcinski, Oroslav Caf, Davorin Trstenjak, Matija Majar med še zdaj delavnimi pisatelji in takrat marljivimi sodelavci St. Vrazovimi v nabiranju slovenskih narodnih pesmi.

Pri tako obili podpori in neumornem lastnem trudu se ni čuditi, da si je pridobil St. Vraz iz mnogo pokrajin Slovenije obilico pesmi, v katerih kot naravnem dušnem zrcalu, na tenko ogledujemo slovenski narod, kako je bil in je še. Tu ga vidimo pri raznih opravilih, v raznih vsakoletnih prigodkih in običajih; tu v veseli družbi pri vinski kapljici se življenja veselé, ondi trpkosti slovesa od zibeli in domovine v živih glasovih oznanjaje, tu pri snubitvi, ženitvi, zdravici, pri razleganji poskočnih godčevskih glasov, ondi od toge pottt v lastni nesreči, v splošni nezgodi, pri pogrebu itd. Tu ugledaš v pesmi veselega pastirja, bistrega lovca, ondi te spet sreča voznik lehkoživec in se tudi raduješ ali huduješ nad stereotipnimi prikaznimi, katerih se družinsko življenje skoraj nobenega národa ne ogne. Da lahko v teh pesmih tudi narod opazujemo, kako ljubi pa tudi sovraži, se nam ne bode čuditi, pomislivši, kako rahlo in globoko čuteč je naš národ po vsej svoji natori in k otožnosti prisiljen po svojem političnem položaji in po svojih historičnih dogodkih. Dokler se bode národna pesem pri kacem národu koli glasila, bode v njej rahlim glasilom ljubezni odlično mesto odmerjeno. Tako je inod, kako bi to moglo vsled ravno omenjenega pri nas inače biti. In res vidimo ta čut opevan v raznih pesmih te ostaline in ga tu opazuješ spočetka, da v devičjem ali mladeniškem srci požene kal, jedva opazljiv, pa do one stopnje, ko do vrhunca doraste in v človeškem srci s strastjo gospodari, kateri celó razum vselej kljubovati ne more. Ravno ta vrsta narodnih pesmi je v St. Vrazovi ostalini zeló obširno zastopana in nahajamo med njimi nekatere res klasične vrednosti, tako po izjavi nježnih čutil, kakor po pristojnosti oblike in dovršenosti izpeljave, – a naletimo tudi na druge, katerim realizem pregole plastike dosta vrednosti vzame in se slednjič izgubi v nespodobo (zerrbild) mnogo četrvero vrstnih, ki duševno vrednost narodovo bolj krati-jo, nego pospešujejo. Da slednjim ne bode smelo biti mesta v tiskanem izboru, se umeje, mimogrede opomnjeno, samo ob sebi, ker ga ni niti najmanjšega vzroka, ki bi njihovo izdavo priporočal. – Zastopane v tej ostalini so tudi zgodovinske národne pesmi, strogo epične, kakor tudi balade in romance. Opevani so dalje predmeti neposvetnega značaja (v legendah), in kar tej zbirki še posebno veljavo da – v njej nahajamo celo nekatere pesmi, kojih zadržaj nas vodi v predzgodovinske čase, ko so naši pradedje še malikovali in so nekako svoje veroizpovedanje v mitoloških (bajeslovnih) poemih vnukom izročali itd.*

Dr. Krek nadalje poudarja pomen te zapuščine za narodni etos, za slovensko mitologijo, za ljudsko pravo, posebno pa še za slovensko dialektologijo, kateri doslej še nismo postavili niti temelja. Važno je celo za »narodno godbo«, ker je Vraz zapisoval poleg besed tudi napeve. V zapuščini so tudi zapisi ljudske proze in pregovorov. Svetuje, naj se v izdajo SNP pri Matici vključijo tudi pesmi iz Korytkove in Vrazove knjižne objave, čeprav Korytkova izdaja še ni razprodana. Vključijo naj se tudi narodne pesmi iz Kastelčeve Čbelice, Janežičeve Slovenske narodne pesme, prislovice in zastavice, letniki Novic in Slovenskega glasnika. Glede razporejanja variant predlaga: »Vselej bi bil tisti tekst temeljni, kteremu gré ta prednost po njegovi notranji in zunanji dovršenosti in razlike bi se vestno zaznamovale pod črto, ako so v kacem oziru spomina vredne.«

Sledil je pogovor o tem poročilu, v katerem so sodelovali gospodje Šolar, Vilhar, Bleiweis, Costa, Razlag, Lesar in tudi Krek. Po pogovoru je dal predsednik na glasovanje vprašanja:

1. Ali naj Matica izda Vrazovo zbirko, dopolnjeno z narodnim blagom, katerega je nabrala Matica? (Odbor soglasno potrdi).

2. Ali naj se to narodno blago uredi po Krekovih načelih in izda v več primernih zvezkih? (Odbor soglasno potrdi).

3. Komu naj se izroči uredništvo zbirke? Šolar vpraša dr. Kreka, če bi hotel prevzeti uredništvo. Ko dr. Krek privoli, mu odbor soglasno izroči uredništvo z željo, da za leta 1873 pripravi za natis prvo knjigo SNP.

Na 28. odborovi seji 17. julija 1872¹³ je Šolar sporočil, da mu je dr. Krek poslal dva predloga v zvezi s SNP: primerno plačilo za nabiratelje in primerna navodila zanje. Sam je proti prvemu predlogu, a glede drugega meni, da bi bilo potrebno navodilo nabirateljem v obliki vprašanj; dr. Krek je najsposobnejši za pripravo teh vprašanj in odbor naj ga naprosi, da bi to storil. (Odbor soglasno pritrdi). – Odgovora na to prošnjo dolgo ni bilo, kajti dr. Krek se je lotil še ene velike naloge – pripraviti za objavo svoja akademska predavanja in za to dobiti dopust v zimskem semestru 1872/73.

Vendar je dr. Krek vzporedno še naprej delal v pripravah na objavo SNP in sestavljal načela za urejanje zbirke. Navezal je stike z nekaterimi zbiralci, ki so mu poslali še dodatno gradivo, npr. Gašpar Križnik in Matija Valjavec. 18. junija je v Slovenskem narodu začel izhajati njegov »listek« **Nekoliko opazek o izdaji slovenskih narodnih pesmi**.¹⁴ Ta spis je po Korytku prva obširnejša teoretična razprava o slovenski ljudski pesmi in najdaljše, a tudi najbolj temeljito razpravljanje o njej pred Glonarjevem ob zaključku SNP 1923. V njej je mnogo misli, ki jih je že 1871 navedel na seji odbora Matice. V prvem poglavju med drugim ugotavlja, da so besedila, ki so jih poslali novejši zapisovalci, slabše vrednosti. V drugem poglavju napovedujejo objavo variant in pritegnitev že objavljenih narodnih pesmi, niso pa upoštevanja vredna Dajnkova, Ahačlova, Volkmerjeva in Vodnikova besedila; obsoja popravljanje pesmi, kar je delal npr. Rodoljub Ledinski. Pesmi je glede na vsebino treba razvrstiti v razdelke.

Dr. Krek je hotel v zbirki določiti tudi mesto tistih pesmi, ki niso »izvirne slovenske narodne« in tako o teh kot o drugih opraviti primerjalne študije, saj našteva vrsto slovanskih zbirk ljudske poezije¹⁵ in o tem obširno razpravlja v naslednjih dveh poglavjih, pri čemer navaja primere ne le iz slovanskih zbirk, marveč gre celo do indijskih Ved in v staro skandinavsko poezijo. Končno prihaja do sklepa, da »naša národna poezija ne le posveti v národno slovstvo sorodnih národov, ampak utegne merodajna biti pri rešitvi važnih vprašanj. – Kolikor morem zdaj gradivo pregledati, se je v tem oziru marsikatero pridobitve za národno **starinstvo** nadejati in je tudi že nauka denes tako daleč dospela, da se more raziskovanje po čvrstih vodilih ravnati in na trdni temelj opirati.« Obenem se mu pri tem pokaže, da ni mogoče na ta način razbirati samo motivov narodnih pesmi, ampak tudi narodnih pripovedk. »Pri tacem primerjanji slovenskega ustnega slovstva z drugimi, se bode pokazalo, kaj ima slovenski národ z družimi národi lastnega, kaj je njemu samemu prištevati in kaj si je v poznejših časih od svojih sosedov izposodil. Z naučno porabo vsega gradiva pa bom skušal kolikor toliko pripomoči onim, katerim

¹³ Letopis Matice slovenske 1872/73, str. 60.

¹⁴ Slovenski narod 1873, štev. 137, 138, 140, 142, 143, 144, 145. Jurčič jo je v celoti ponatisnil v Listkih IV, str. 96–140.

¹⁵ V zimskem semestru 1871/72 je prof. Krek predaval 2 uri tedensko Kritische und ästhetische Würdigung der neuesten Sammlungen der slavischen Volkslieder.

bode nalog, nam spisati slovensko **kulturno zgodovino**, katera nam je ravno tako potrebna, kakor kritična obširna splošna zgodovina našega národa.«

V petem poglavju urednik obljublja prevod manj znanih besed; nekatere besede bodo zahtevale daljšo etimološko razlago. Estetskega ocenjevanja pesmi ne bo, saj jih mora doživeti vsak bralec po svoje. Glede jezika se ne bo moglo ustreči strogim znanstvenim zahtevam, ker so zapisi le v manjši meri dialektično zapisani in označeni, zelo redka je tudi navedba kraja zapisa. Ne ostane torej drugega, kakor objava v »sedanji pisovni slovenščini«.

V šestem, zadnjem poglavju urednik predvideva, kaj naj bi se iz vsega gradiva v zbirko vzelo. »Odgovor je kratek: Vse, kar je nedvomljivo narodova lastnina, in je vsaj tako, da duševne vrednosti narodove ne omadežuje. Nij treba, da je pesem estetično dovršena; da le posveti v kakov oddelek narodovega življenja in njegove zgodovine, ali nam osvedoči njegovo mišljenje o stvareh, ki ga obdajajo, o natornih prikaznih, o religijoznih, pravnih nazorih itd., itd. Tu se vam pa nij treba ustrašiti motivov, ki npr. **ljubezen** opeva; tudi nij nam prikrivati, da narod s svojim zdravim humorjem **nobenemu stanu** ne prizanaša; pustimo mu besedo tudi v kočljivih stvareh, njegovo modrstvo je vendar-le pravo, če se tudi ne sklada z onim, ki je v salonu navaden. Z eno besedo, pokažimo mu v tem zrcálu, kakov je, ne le v svojih prednosti, ampak tudi v slabostih. Saj poleg jezika narod nič bolje ne označuje, kakor njegovo duševno blago. Ako hočemo podobo vso in celo imeti, ne smemo posameznih potez iz nje brisati in tudi ne na njej krpiti. Narod pa tudi sme pričakovati, da mu zopet damo, kar smo od njega dobili. – Čemu vse to tukaj omenjam? Zaradi tega, ker smo v nekaterih sem spadajočih vprašanih s svojimi nazori še v povojih. Pri vseh družih slovanskih narodih bi imel vredovalec lahek posel v tem slučaju, samo pri nas ga še danes nema, ker je prepričanje večine proti njemu. Spomini iz polpreteklega časa so jako podučni in kažejo, kako daleč se v slovstvu zagazi z otročjo bojznijo pred navadnimi človeškimi čutili. Pred sabo imam spis slovenskega pisatelja **neduhovnika** od leta 1856 o slovniškem predmetu. Ker je razmere poznal in vedel, da je pri nas ljubezen le imenovati že velik greh, si je z nekim citatom tako-le pomagal:

»Kdor če pa vedit',
Kaj je lj.....,
Mene naj vpraša,
Jaz mu povem.«
Pesmi kr. n. I. 38.

Če bode uredovalec slovenskih národnih si tudi moral s pikami pomagati, onda bodemo imeli cele strani samih pik. A ne le to, treba bode tudi skrbeti, kako takrat ravnati, ko se kaj bolj kočljivega opeva in utegnejo tudi že pike biti pohujšljive? Ti moj bog! národovo nprav pokvariti z národnimi pesnimi, – ali smo res Abderiti 19. stoletja? Moralna statistika nam mnogo vzrokov pogube npravnosti našteva, a še nikjer nijsem med temi uzroki dobil navedeno: **čitanje narodnih pesni**. – Svojega stališča mi nij treba tukaj obširniše razvijati; držim se načel, kakoršna so pri kulturnih národnih denes sploh navadna. Terjatvam časa tudi na slovstvenem polji se le oni ustavlja, ki napredka národov ali ne vidi ali neče videti. Da ne bode nobene dvombe, pa že tukaj očitno izrekam, da me nij nikakor volja odmakniti se od svojih načel; ako je tedaj večina »matičnega odbora« drugih misli, naj bi je objavila, da še o pravem času uredovanja drugimu prepustim.«

Dr. Joža Glonar je leta 1923¹⁶ dobro označil pomen te Krekove razprave: »S tem svojim člankom, ki bo v naši folkloristični literaturi vedno ohranil svojo vrednost ne samo kot dokument časa, ampak tudi vsled svojih umnih, vseskozi pravilnih znanstvenih nazorov

¹⁶ Predgovor dr. Joža Glonarja k 16. snopiču SNP, SM 1923, str.13.

je bil postavljen trden temelj, na katerem se dviga vse poznejše delo. Krek je odločno zavrnil estetično načelo izbire, pedagoško stališče moralističnih pomislekov pa je skušal vsaj omajati, dasi je pri tem prišel s samim seboj v protislovje. Kako bi naj narod videl v zbirki samega sebe, »kakor je«, če bi se naj v njo vzelo samo to, kar »duševne vrednosti ne omadežuje«! V tej precej nejasni formuli se krije nekaj sledov romantične navdušenosti za »nepokvarjeni« narod; v boju zoper narodne pesmi pa je dobro služila oni duhovščini, ki je v njih hotela videti narod, kakoršen bi po njenih mislih **naj bil!** Krek skuša omajati bojazen duhovščine pred »ljubeznijo« in njenimi pojavi; tudi si je nekoliko v skrbeh zaradi pesmi, v katerih se je narodni humor polotil celo duhovskega stanu. Ves ton, posebno pa javni poziv na dvakrat poudarjeno »večino« Matičinega odbora, nam je dokaz, da so se že za časa Kreka začele spletke, ki so se ponavljale potem od časa do časa in ki so vsakokrat merile na to, da se izdaji narodnih pesmi vzame znanstveni značaj ali pa, da se naravnost onemogoči.

Ravno po zaključku objave »listka« je dr. Krek 28. jun. 1873 prejel pošiljko ljudskih pesmi in spremno pismo Matija Valjavca iz Varaždina.¹⁷ Pismo zanimivo osvetljuje zbiranje ljudske poezije ljubljanskih gimnazijcev v letih 1848–1850, ki ga je organiziral Matija Valjavec: »Blagородni gospod! Ko sem bil o binkošti v Gradcu, naročali ste mi, da bi Vam poslal program, v katerem sem bil ene rekel o narečji svojega kraja in da naj Jagiča poprašam, če je ruski prevod njegove hrvaške literature kaj predelan. Še le predvčeršnjim je bil Jagič za dva dni v Varaždin prišel in torej morem še le zdaj Vašej želji zadovoljiti. Tukaj le imate tedi tisti program.»

Tudi Vam obenem pošiljam nekoliko narodnih slovenskih pesem. Vse to sem nabral, ko sem bil še učenec v Ljubljani. Pesmi, katerim je pod naslovom zapisano Predvor, pela mi je vse **Matevževčeva Mica**. Rodila se je in odrasla Preddvorom, pa se je bila spečala z nekim in rodila sina pa je za to in za voljo sramote potem šla v Ljubljano, in ko sem bil jaz v sedmi in osmi šoli, stanovala je na Poljanah v hiši tistega gospodarja, pri katerem sem jaz stanoval, pri farberji Gestrinu št. 19. Ta je imel dve hiši eno tik druge. V prvi zgoraj je stanovala ta Mica in je študente imela in zraven svojega sina školala. Pisal se je za Šavsca – že je umrl. Jaz sem bil skoraj vsak večer pri njej in njenih študentih in kedar je čas imela in voljo dobila, pela nam je pesmi in jaz sem jih zapisoval. Ta čas sem bil nagovoril še nekaj drugih študentov na nabiranje narodnih pesmi in nabirali so jih Žepič, Janez Valjavec, ki je zdaj jezuit, ker ni mogel mature napraviti, da bi šel na univerzo, in mislim da tudi Levstik in še eden ali dva, katerih se pa več opomenoti ne vem. Ali ti vsi so bili vneti za pobiranje le, dokler sem jih potikal; ko sem pa jaz odšel na Dunaj, nisem več slišal, da bi se še z nabiro pečali. Pesmi, ktere so mi tako nabrali drugi, bral sem včasih Matevževčevi Mici in pri tem se je prigodilo, da je rekla: to tudi jaz znam, tako tudi jaz vem, samo da je nekaj drugač. Na take besede mi je morala pa ona po svoje zapeti, in ker je pojoč počasi govorila in ko je bilo treba tudi večkrat isto ponovila, lahko sem vse dobro zapisal. Tako vem, da sem tisto od Zarike in Sončice, ktera je natisnjena pred mojo po tej narejeno epično pesmijo v Janežičevem Cvetji, dobil najprej od Janeza Valjevca, ki jo je v Srednji vasi pri Šentjurju dobil, in ko sem jo bil Mici prebral, takoj se je spomenola, da jo tudi ona zna. Ravno taka je s pesmijo »deveti kralj«, ki je prej zapisana v Selih, pa jo je ona tudi znala, kakor tudi pesem »Sveti Štefan«, ktero sem bil poprej dobil od pokojnega Poženčana. – Ali ta Mica še živi ali ne, ne vem; ko bi živela, bilo bi jej nekaj čez 60 let. – Pesmi, ktere imajo pod naslovom »Bela«, nabral sem sam od fantinov Belskih, ko smo skupaj vasovali. Ko sem iz sedme šole izostal in nisem hotel dalje študirati, da bi ne bil far. Ktere imajo »Gojzd« pod seboj, tiste mi je Žepič nabral v svojem rojstnem kraju v Gojzdu nad Trzičem.

¹⁷ Pismo hrani Krekov vnuk Miroslav, Boston, ZDA.

Pesmi iz Preddvora, Bele in Gojzda sem vam prepisal dialektično, kolikor se je dalo na tenko, samó pri poluglasu r sem bil nedosleden, je li bi ga postavil spred ali zad, ker se oboje meša v govoru. Drugih pesmi pa dialektični nisem mogel napisati, ker mi jih ni nikdor pel in sem jih dobil napisane. Pesmi, ki imajo ‚Lašče‘ pod seboj mislim da je Levstik nabral pa trditi ne morem, pesmi s podpisom ‚Srednja vas‘ je pozbral Janez Valjavec, in ki so s ‚Podbrezjem‘ zaznamovane, dobil je Jože Novak – mislim, da je nekje fajmošter. Pod katerim pa stoji Ribnica, Kleče, Štanga za te pa čisto nič ne vem, kdo bi mi jih bil dal, in pod katerimi je znamenje (?), pod tistimi pa še kraja nimam zapisanega, od kod da so. ‚Viže‘ pa so odvsod kakor sračje gnjezdo znešene.

Toliko te stvari za zdaj. Kadar še kaj izmed papirov poiščem, poslal Vam bom še. Porabite torej za svoje izdanje, kakor veste in znate, in ko bi imeli me v kateri stvari kaj poprašati, kar poprašajte in odgovoril bom po moči in znanji. Kar ste napisali o izdanju nar. pesem v Narodu, vsemu pritrjam. Z bogom Vaš Matija Valjavec.*

Na 30. odborovi seji 6. nov. 1873¹⁸ je predsednik Matice prebral pismo dr. Kreka, v katerem sporoča, da ne utegne pripraviti vprašanj za nabiralce ljudskih pesmi. Glede novega tajnika je mnenja, da se mora mesto razpisati in dati najsposobnejšemu kandidatu. Dodaja še: »Tudi tirjam od prihodniga tajnika, da je znanstven mož in napredovalec, ker mračnjaštvo je poguba narodu in slovstvu».

Tako je dr. Krek zapisal, ker je že imel in tudi že vnaprej pričakoval težave glede objave ljubzenske poezije pri duhovniških članih odbora. 18. nov. piše Josipu Cimpermanu:¹⁹ »Urejanje narodnih pesmi sem moral za dalj časa odložiti. Primorale so me k temu okoliščine, a dalje tudi to, da z odborom Matice po večini že zdavnaj nisem zadovoljen. Bleiweis tudi tam avtokratično gospodari, a mož vam ne zna drugo kakor zabavljati, sumničiti in vse isto zagovarjati, kar je po mojem mnenju društvu bolj v kvar nego na korist. Bojim se, da bodo prišle stvari do tega, da bodem tudi iz odbora stopil. Zelo me žali, če naš edini znanstveni zavod tako slabo napreduje in ker je temu v prvi vrsti vsekako kriv odbor, ki društvo vodi in zastopa, bi ne bil rad sokriv tej marnji. Vsak moj predlog je bil zavržen, v odseke sem bil le na videz izvoljen; nikdar nisem dobil ni najmanjšega znanstvenega spisa v pretres.« Sporoča mu tudi, da se knjiga njegovih akademskih predavanj *Einleitung in die slavische Literaturgeschichte* že tiska v Leipzigu in da ima veliko korektur: »Tudi se je začela moja knjiga že natiskovati in treba je odpisov in dopisov več kot potrebno, ker se stvar v Lipsiji dela. V zadevi **ene** pole sem ta teden pisal trikrat. Ta opravila me bodo trpinčila do velike noči in še tedaj utegne cel spis komaj dovršen biti.»

V kasnejših pismih Cimpermanu preko zime toži o bremenu korektur, o boleznih v družini in potrnosti zaradi smrti edine hčerke Jelice. Nekako ozlovoljen je Matici sporočil, da zaradi mnogih opravil ne sprejme za prihodnja tri leta odborništva. Odbor je na svoji seji 6. maja 1874 sklenil, naj se piše dr. Kreku, da vrne Matici Vrazovo zapuščino in drugo narodno blago.²⁰

Velika škoda je, da se je po Krekovem umiku realizacija objav SNP zavlekla še za dobrih dvajset let, ker bi izhajanje pobudilo povečano zanimanje za ljudsko poezijo in njeno zapisovanje še v času, ko je bila še zelo živa ljudska epika. Le-ta je zaradi arhaičnosti in daljših besedil začela najprej pešati, ker ni prenesla vedno hitrejšega tempa življenja v stopnjevanem napredku družbe. Krekov trud pa ni bil zaman: dr. Karel Štrekelj je skoraj

¹⁸ Letopis Matice slovenske 1874, str. 9.

¹⁹ NUK Ljubljana, Ms 1049: Josip Cimperman (1847-1893) je bil hromi samouk, korektor LZ in Slovana. Leta 1888 je izdal knjigo *Pesmi*.

²⁰ Letopis Matice slovenske 1874, str.16.

v celoti upošteval njegova načela, kar je bila tudi želja Matice, da se nekako oddolži predhodniku pri delu za SNP, ki se je z izidom prvega zvezka začelo uresničevati ravno pred sto leti.

Iz Krekovega pisma Cimpermanu 20. junija 1874 zremo, da je končno izšla njegova knjiga **Einleitung in die slavische Literaturgeschichte**,²¹ ki se zelo dobro prodaja po vsej Evropi. Z njo je Krek dosegel sloves evropskega učenjaka in velikega poznavalca slovanstva. Kot že v več spisih prej je tudi v tem svojem velikem delu poudaril važnost in pomen branja, zbiranja in proučevanja ljudskih izročil, saj piše v uvodu: »Ta predavanja naj bi vnela slušatelje k pridnemu branju tradicionalne literature, katere bogati ostanki še krožijo med ljudstvom, da bi spoznali njen pomen za kulturno zgodovino in ne nazadnje za mitologijo».

Tako je prof. Krek še naprej navajal svoje študente na zbiranje in raziskovanje ljudskih izročil zlasti za seminarske in diplomske naloge in je verjetno zaradi tega v Novicah 1877 objavil še en napotek **O nabiranju narodno-slovstvenega blaga**.²² V njem spodbudno piše: »Koliko naših duhovnikov, učiteljev in dijakov, ki med ljudstvom na kmetih živé, bi se kaj lahko požurilo, da bi le vsak eno pesem, pravljico ali kako drugo narodno drobtino pobral in zapisal! Tako bi iz malega stvar prirastla velika, in skupina narodnega blaga bila bi tolika, da bi se nam tuji narodi čudili, kakošen zaklad narodne prosvete smo Slovenci zakopan imeli.

Treba je, da se zapisavajo povsod tako, kakor narod govori, da naznanjajo naglaski (akcenti) in druge posebnosti.

Potrebno je zato, da spisatelj omenjene tvarine obiskuje ženitve, botrine, godovnice, rednine itd.; tukaj bo zvedel mnogo pesmi in običaje, pa mora tudi sam znati se dobro narodno vésti, peti pesmi, znati običaje, da ga nimajo za neumneža; rešiti in nastavljati zagonetke (uganjke) itd. Narodne igre se morajo opisovati pri pastirjih na paši.

Ravno tako je tudi dobro, da se spisatelj pridruži k raznim kmetiškim delom, npr., kedar proso manejo, lan tarejo, praprot žanjejo, koruzo ropkajo, predejo itd. Tudi tukaj je neobhodno potrebno spisatelju, da zna več pesmi na pamet peti, praviti pravljice itd. Spisatelj ne sme takih reči nikoli v pričo ljudi v nič devati ali zasmehovati. Največ vspeha gotovo doseže tak, ki je sam kmet ali pa rokodelec, samo da umeti mora, omenjeno tvarino zapisati. To vé pisatelj teh vrstic iz svoje lastne skušnje...

Dobro je pa tudi, če spisatelj, ki je dobro znan z občinstvom, povpraša, kdo kaj zna praviti pravlic (istorij), in ko ga izvé, da ga gre povprašat za-nje, pa včasih tacemu tudi kaj daruje.

V naši okolici so skoraj vse dobre narodne izginile. Ko bi jih ne bil otel pozabljivosti pred nekoliko leti pisatelj pričujočega članka, reči smem, da še tako vnet rodoljub bi jih ne bil nič več pozvedel.»

Dr. Krek se je poslej zlasti s članki v celovškem Kresu še ukvarjal s tradicionalnim slovstvom, a izrecno na temo slovenske ljudske poezije je bil gornji članek zadnji.

²¹ Einleitung in die slavische Literaturgeschichte und Darstellung ihrer älteren Perioden. Graz 1874. Verlag Leuschner & Lubensky. Str. VIII + 336.

²² Novice 30. marca 1877, str. 107.

Summary

Gregor Krek's Contribution to the Efforts in Collecting and Publishing Slovene Folk Poems

Already as a high school student in Ljubljana, Dr. Gregor Krek, the first professor of Slavic studies at the University of Graz, published several articles on the importance of collecting folk heritage, especially folk poems, and tried to arouse the interest of other students for this work. At the same time he collected folk heritage in his birthplace, Četena Ravan in the Poljane Valley in Upper Carniola. He kept this interest for folk (or traditional, as it was called at the time) literature alive during his study of classical languages at the University of Graz, especially after becoming in 1867 professor of Slavic studies at this university, where he researched and lectured on the traditional literature of all Slavic nations. In his 1869 study, "Über die Wichtigkeit der slavischen traditionellen Literatur als Quelle der Mythologie", he attempted to base Slavic mythology on folk heritage; this work ranked him among leading experts in the field of folk literature. When the Slovene Society for the Publication of Scientific and Literary Works (Slovenska matica) was founded in Ljubljana in 1865 as the only Slovene scientific institution, Krek, as one of its members, gave the initiative for a scientific edition of Slovene folk poems which had been preserved in Vraz's legacy. In 1871 he was elected editor of this edition; the first book was to be ready for print in 1873. But in 1873 Krek published in the newspaper "The Slovene Nation" only the principles which would guide the publication of the material. There were several reasons for his not doing the actual editing. At this time he was writing his life work, "Einleitung in die slavische Literaturgeschichte", which was published in 1874 and brought Krek the reputation of a scientist of European stature; his only daughter, Jelica, died; the main reason was probably that he did not have the support of some narrow-minded members of the Matica committee who were opposed to the publication of folk love poems in the future anthology.